

YER SAYYORASINING FIZIK-GEOGRAFIK XUSUSIYATLARI VA GLOBAL EKOLOGIK JARAYONLARDAGI O'RNI

Nazarova Matluba Baxodir qizi

Baxmal tumani 45-maktabning

boshlang'ich ta'lim fan o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur ishda 3- sinf o'quvchilariga "yer sayyorasi" ga mavzusini o'qitishning mazmuni, metodik xususiyatlari va tarbiyaviy ahamiyati tahlil qilinadi. yerning tuzulishi, harakati, tabiiy xususiyatlari haqida boshlang'ich tasavvurlarni shakillantirish jarayonida ko'rgazmali vositalar va interfaol metodlardan foydalanish samaradorligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Yer sayyorasi, boshlang'ich ta'lim, geografik tarbiya tabiatshunoslik.

Аннотация: В данной работе анализируются содержание, методические особенности и воспитательное значение преподавания темы «Планета Земля» учащимся 3 класса. Обосновывается эффективность использования наглядных средств и интерактивных методов в процессе формирования начальных представлений о строении Земли, её движении и природных особенностях.

Ключевые слова: планета Земля, начальное образование, географическое воспитание, природоведение.

Annotation:

This paper analyzes the content, methodological features, and educational significance of teaching the topic "Planet Earth" to 3rd-grade students. The effectiveness of using visual aids and interactive methods in the process of forming primary concepts about the structure of the Earth, its movement, and natural characteristics is substantiated.

Keywords:

Planet Earth, primary education, geographical education, natural science.

Hozirgi globallashuv va ilmiy-texnik taraqqiyot davrida Yer sayyorasini chuqur o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki Yer – hayot mavjud bo'lgan

yagona sayyora bo‘lib, uning tabiiy boyliklari cheklangan. Iqlim o‘zgarishi, atrof-muhitning ifloslanishi, suv tanqisligi kabi ekologik muammolar butun insoniyatni tashvishga solmoqda. Shu sababli Yer haqidagi boshlang‘ich bilimlarni shakllantirish, yosh avlodga tabiatga mehr va mas‘uliyat hissini tarbiyalash dolzarb masalalardan biridir.

Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichida Yer sayyorasi haqida to‘g‘ri va ilmiy asoslangan tushunchalar berish kelajakda ekologik ong va madaniyatni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, Yerning Oy bilan o‘zaro bog‘liqligi, Quyosh nurlanishining ta‘siri va tabiiy jarayonlar haqidagi bilimlar o‘quvchilarning ilmiy tafakkurini kengaytiradi. Yer sayyorasi – insoniyat yashab kelayotgan, hayot mavjud bo‘lgan yagona ma‘lum osmon jismidir. U cheksiz koinot bag‘rida joylashgan bo‘lib, Quyosh atrofida harakat qiluvchi sayyoralardan biridir. Yerning shakli deyarli sharsimon bo‘lib, qutb qismlarida biroz siqilgan va ekvator atrofida kengaygan. Yerning umumiy ko‘rinishi ko‘k rangda bo‘lib ko‘rinadi, chunki uning katta qismini suv qoplaydi. Shu sababli ham Yer “Moviy sayyora” deb ataladi. Yer Quyosh tizimi tarkibiga kiradi. Quyosh tizimi markazida Quyosh joylashgan bo‘lib, uning atrofida sakkizta sayyora aylanadi. Yer Quyoshdan masofa jihatidan uchinchi o‘rinda turadi. Bu masofa hayot uchun juda muhimdir. Agar Yer Quyoshga juda yaqin bo‘lsa, havo haddan tashqari issiq bo‘lar edi, aksincha juda uzoq bo‘lsa, sovuq hukm surardi. Demak, Yerning joylashuvi hayot paydo bo‘lishi va saqlanib qolishi uchun eng qulay sharoitni yaratgan. Yerning yoshi taxminan 4,5 milliard yil deb hisoblanadi. U uzoq geologik davrlar davomida shakllangan va rivojlangan. Dastlab Yer yuzasi juda issiq va faol bo‘lgan, vulqonlar otilib turgan, osmondan meteoritlar yog‘ilgan. Vaqt o‘tishi bilan Yer asta-sekin sovigan va uning yuzasida suv paydo bo‘lgan. Suv esa hayotning paydo bo‘lishiga asos bo‘lgan eng muhim omillardan biridir.

Yer uchta asosiy qismdan – yadro, mantiya va po‘stdan iborat. Yer yadrosi eng ichki qism bo‘lib, juda yuqori haroratga ega. Uning ustida mantiya joylashgan,

undan keyin esa biz yashab turgan Yer po'sti mavjud. Yer po'sti nisbatan yupqa qatlam bo'lib, quruqlik va okean tubini o'z ichiga oladi. Quruqlik qismlarida materiklar va orollar mavjud. Dunyo xaritasida oltita materik ajratiladi: Osiyo, Afrika, Shimoliy Amerika, Janubiy Amerika, Antarktida va Avstraliya. Yer yuzasining qariyb 71 foizini suv, ya'ni okean va dengizlar tashkil etadi. Qolgan qismi esa quruqlikdir. Suv hayot uchun nihoyatda zarur hisoblanadi. Okean va dengizlar iqlimni tartibga solishda, havo aylanishida va tirik organizmlarning yashashida muhim rol o'ynaydi. Yer o'z o'qi atrofida va Quyosh atrofida harakat qiladi. Yerning o'z o'qi atrofida aylanishi natijasida kun va tun almashadi. Bu jarayon 24 soat davom etadi. Yerning Quyosh atrofida aylanishi esa bir yilni tashkil etadi, ya'ni 365 kun. Yer o'qining qiyaligi tufayli yil fasllari – bahor, yoz, kuz va qish yuzaga keladi. Bu esa tabiatning o'zgarishiga va inson hayot tarziga ta'sir ko'rsatadi.

Yer sayyorasining o'ziga xos xususiyatlaridan biri — uning atmosferasi hisoblanadi. Atmosfera Yer yuzini zararli kosmik nurlardan himoya qiladi va tirik organizmlar uchun zarur bo'lgan kislorod bilan ta'minlaydi. Shuningdek, Yer o'z o'qi atrofida aylanishi natijasida kun va tun almashadi, Quyosh atrofida aylanishi esa fasllarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Yer tabiatida sodir bo'ladigan jarayonlar — shamol, yog'in, zilzila, vulqon otilishi kabi hodisalar sayyoraning doimiy harakatda ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Yer biosferasi turli xil o'simlik va hayvonot dunyosiga boy bo'lib, ekologik tizimning muvozanatini ta'minlaydi. Bugungi kunda Yer sayyorasini o'rganish insoniyat uchun muhim ahamiyatga ega, chunki tabiatni asrash va resurslardan oqilona foydalanish kelajak avlodlar uchun zarur sharoitlarni saqlab qolishga yordam beradi. Boshlang'ich sinflarda"yer sayyorasi " mavzusini o'qitish nafaqat ilmiy bilim berishi, balki o'quvchilarning tafakkuri va dunyo qarashini kengaytirish vositasi hamdir. 3-sinf o'quvchisi Yerning shakli, harakati va tabiiy boyliklari haqida oddiy, ammo muhim tushunchalarga ega bo'ladi. Bu bilimlar keying bosqichlarda geografiya va tabiiy fanlarni o'zlashtirish uchun poydevor yaratadi.

Xulosa

Yerning yagona va noyob sayyora ekanini anglash o'quvchilarda mas'uliyat hissini uyg'otadi. Ular tabiatni asrash, suvni tejash va atrof-muhitni toza saqlash zarurligini tushumib yetadilar. Shuningdek, Yerni Quyosh atrofida harakatlanishi, kun va tun almashinuvi kabi hodisalarni o'rganish bolalarda sabab-oqibat bog'lanishlarni tushunishi qobilyatni rivojlantiradi.

Mazkur mavzu orqali bolalarda kuzatuvchanlik, mantiqiy fikirlash va tasavvur qilish qobilyati shakillanadi. Gulobus xarita va ko'rgazmali vositalardan foydalanish esa ularning bilmini mustahkamlaydi. Ayniqsa amaliy ko'rsatmalar va tajribalar bolalarning qiziqishini oshiradi. Umuman olganda, boshlang'ich ta'limda Yer haqidagi bilimlar o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashi shakillanishida muhim o'rin tutadi va ularning kelajakdagi ekologik mas'uliyatli fuqarolar bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1.O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'lim vazirligi

Tabiiy fan 2 sinf uchun darslik.Toshkent-2023-6-24- betlar

2.Tabiiy fan 3 sinf uchun Toshkent -2023-69-79- betlar

O.E.Tigay, Y.V.Malikova Tabiiy fanlar metodikasi.

www.Ziyonet.Uz

www.Kitob.uz

www.Edupartal.uz